
DISPUTATIONES METAPHYSICÆ

UNIVERSAM DOCTRINAM DUODECIM LIBRORUM ARISTOTELIS COMPREHENDENTES.

PROCEMIUM.

Divina et supernaturalis theologia, quam divino lumine principiisque a Deo revelatis nitatur, quia vero humano discursu et ratiocinatione perficitur, veritatibus etiam naturæ lumine notis juvatur, eisque ad suos discursus perficiendos, et divinas veritates illustrandas, tanquam ministris et quasi instrumentis utitur. Inter omnes autem naturales scientias, ea, quæ prima omnium est, et nomen primæ philosophiæ obtinuit, sacræ ac supernaturali theologiæ præcipue ministrat. Tum quia ad divinarum rerum cognitionem inter omnes proxime accedit, tum etiam quia ea naturalia principia explicat atque confirmat, quæ res universas comprehendunt, omnemque doctrinam quodammodo fulciunt atque sustentant. Hanc igitur ob causam, quamvis gravioribus sacræ theologiæ commentationibus ac disputationibus pertractandis, et in lucem emittendis sim distentus, earum cursum paululum intermittere, vel potius remittere sum coactus, ut quæ de hac naturali sapientia ante plures annos juvenis elaboraveram, et publice dictaveram, saltem succisive temporibus recognoscerem et locupletarem, ut in publicam utilitatem omnibus communicari possent. Cum enim inter disputandum de divinis mysteriis hæc metaphysica dogmata occurrerent, sine quorum cognitione et intelligentia vix, aut ne vix quidem, possunt altiora illa mysteria pro dignitate tractari, cogebam sæpe, aut divinis et supernaturalibus rebus inferiores quæstiones admiscere, quod legentibus ingratum est et parum utile; aut certe, ut hoc incommodum vitarem, in hujusmodi rebus sententiam meam breviter proponere, et quasi nudam fidem in eis a legentibus postulare. Quod et mihi quidem molestum, et illis etiam importunum videri merito potuisset. Ita enim hæc principia et veritates metaphysicæ cum theologicis conclusionibus ac discursibus cohæ-

rent, ut si illorum scientia ac perfecta cognitio auferatur, horum etiam scientiam nimium labefactari necesse sit. His igitur rationibus et multorum rogatu inductus, hoc opus præscribere decrevi, in quo metaphysicas omnes disputationes ea doctrinæ methodo complecterer, quæ ad rerum ipsarum comprehensionem et ad brevitatem aptior sit, revelatæque sapientiæ inserviat magis. Quapropter necessarium non erit in plures libros opus hoc distribuere seu partiri; nam brevi disputationum numero, ea omnia, quæ hujus doctrinæ sunt propria, quæve subjecto ejus sub ea ratione, qua in ipsa consideratur, conveniunt, comprehendendi et exhauriri possunt; quæ vero ad puram philosophiam aut dialecticam pertinent (in quibus alii metaphysici scriptores prolixè immorantur), ut aliena a præsentī doctrina, quoad fieri possit, rescabimus. Prius vero quam de materia huic doctrinæ subjecta dicere incipiam, de ipsamet sapientia seu metaphysica, ejusque objecto, utilitate, necessitate, attributisque illius atque muneribus, Deo auspice, disserere aggrediar.

DISPUTATIO I.

DE NATURA PRIMÆ PHILOSOPHIÆ SEU METAPHYSICÆ.

Varia metaphysicæ nomina.—Ut a nomine, ut par est, sumatur exordium, varia sunt nomina, partim ab Aristotele, partim ab aliis auctoribus, huic doctrinæ imposita. Primo enim appellata est *sapientia*, 1 Metaphys., c. 2, quoniam de primis rerum causis, et supremis ac difficillimis rebus, et quodammodo de universis entibus disputat. Nec refert quod 1 Metaphys. *prudentia* appelletur; id enim cognomen non proprie, sed per analogiam quamdam illi accommodatum est; quia sicut in practicis prudentia, ita in speculativis hæc sapientia maxime expetenda est. Deinde dicitur absolute et quasi per antonomasiam *phi-*

losophia, 4 libro *Metaphys.*, text. 5, ubi etiam text. 4, et lib. 6, text. 3, *prima philosophia* nominatur; est enim *philosophia* studium sapientiæ: hoc autem studium intra naturæ ordinem in hac scientia acquirenda maxime adhibetur, cum ipsa sapientia sit, et in divinarum rerum cognitione versetur. Hinc rursus *naturalis theologia* vocatur ex l. 6 *Metaphys.*, c. 4, et lib. 11, c. 6, quoniam de Deo ac divinis rebus sermonem habet, quantum ex naturali lumine haberi potest; ex quo etiam *metaphysica* nominata est, quod nomen non tam ab Aristotele, quam ab ejus interpretibus habuit; sumptum vero est ex inscriptione quam Aristoteles suis *Metaphysicæ* libris præscripsit, videlicet: *Τῶν περὶ τὰ φυσικὰ*, id est, de his rebus, quæ scientias suas res naturales consequuntur. Abstrahit enim hæc scientia a sensibilibus, seu materialibus rebus (quæ physicæ dicuntur, quoniam in eis naturalis philosophia versatur), et res divinas et materia separatas, et communes rationes entis, quæ absque materia existere possunt, contemplatur; et ideo *metaphysica* dicta est, quasi post physicam, seu ultra physicam constituta; post (inquam) non dignitate, aut naturæ ordine, sed acquisitionis, generationis, seu inventionis; vel, si ex parte objecti illud intelligamus, res, de quibus hæc scientia tractat, dicuntur esse post physica seu naturalia entia, quia eorum ordinem superant, et in altiori rerum gradu constitutæ sunt. Ex quo tandem appellata est hæc scientia, aliarum *princeps et domina*, 6 *Metaphys.*, c. 4, et l. 11, c. 6, quod dignitate antecellat, et omnium principia aliquo modo stabiliat et confirmet. Hæc autem universa nomina ex objecto, seu materia circa quam hæc doctrina versatur, sumpta sunt, ut ex eorum rationibus et interpretationibus facile constare potest. Solent enim a sapientibus unicuique rei nomina imponi, spectata prius ejusque natura et dignitate, ut Plato in *Cratilo* docuit; uniuscujusque autem scientiæ natura et dignitas ex objecto potissimum pendet, et ideo primum omnium inquirendum nobis est hujus doctrinæ objectum, seu subjectum, quo cognito, constabit facile quæ sint hujus sapientiæ muneris, quæ necessitas vel utilitas, et quanta dignitas.

SECTIO I.

Quod sit metaphysicæ objectum.

1. Variæ sunt de hac re sententiæ, quæ sigilatim breviter sunt annotandæ et exa-

minandæ, ut intelligamus exacte de quibus rebus in discursu hujus doctrinæ nobis disserendum sit, ita ut neque illius fines transgrediamur, neque aliquid intra eos contentum relinquamus intactum.

Prima et secunda opiniones exponuntur.

2. Prima igitur sententia est, ens abstractissime sumptum, quatenus sub se complectitur non solum universa entia realia, tam per se quam per accidens, sed etiam rationis entia, esse objectum adæquatum hujus scientiæ. Quæ opinio suadet primo, quia ens sic sumptum potest esse objectum adæquatum alicujus scientiæ; ergo maxime hujus quæ est omnium abstractissima. Antecedens patet, tum quia ens in tota illa amplitudine intellectui objicitur; ergo et potest objici uni scientiæ, est enim eadem ratio; tum etiam quia sicut intellectus illa omnia intelligit, ita hæc scientia de omnibus illis disserit, nempe de entibus rationis et realibus, et de entibus per se et per accidens; ergo, si propter illam causam continentur sub objecto intellectus, propter similem contineri debent sub objecto adæquato hujus scientiæ; ergo ens prout objicitur huic scientiæ, sumi debet sub ea abstractione et latitudine, qua hæc omnia directe comprehendat; et eodem modo sumenda erunt communia attributa, de quibus hæc scientia tractat, qualia sunt unitas, multitudo, veritas, et similia. Unde argumentor secundo, quia ad perfectionem et amplitudinem hujus scientiæ pertinet, ut hæc omnia separet ac distinguat, et de universis doceat quicquid certa cognitione de his sciri potest; nam hoc maxime pertinet ad rationem sapientiæ; ergo hæc omnia entia secundum communes rationes suas directe continentur sub objecto adæquato hujus scientiæ. Tertio, nam, si quid impediret quominus ens sic sumptum posset esse objectum, maxime quia non est univocum; sed hoc non refert, satis enim est quod sit analogum; alias nec commune esse posset accidentibus realibus, et substantiis creatis, ac increatæ; ens autem quatenus analogum est, etiam rationis entia complectitur, ut ex 4 *Metaph.*, text. 2, sumi potest; ubi Aristoteles privationes, negationes, seu non entia, subjicit analogiæ entis, quatenus intelligibilia sunt; ergo ens sic analogum esse potest adæquatum objectum hujus scientiæ, eo vel maxime quod omnia illa comprehenduntur sub abstractione adæquata hujus scientiæ, quæ est ab omni materia sensibili et intelli-

gibili; nam omnes illæ rationes entium possunt absque hujusmodi materia reperiri. Tandem in ipsismet proprietatibus, quæ de ente in communi demonstrantur in hac scientia, ita includuntur entia rationis, ut sine his illæ intelligi non possint, ut postea videbimus; ergo necesse est ut hæc scientia de illis disputet.

3. Nec satis est si quis dicat, disserere quidem hanc scientiam de his entibus, non tamen per se et ex instituto ut de objecto, sed obiter, et dum aliud agit, vel ad melius explicanda sua objecta, vel quia horum cognitio facile comparatur ex objecti cognitione; hoc (inquam) satis non est, quia rationes factæ plus probare videntur; alioqui idem posset dici de accidentibus, imo et de substantiis creatis. Præsertim quia hujusmodi entia rationis, et similia, sunt per se scibilia, multaque de illis naturaliter cognoscuntur et demonstrantur; nulla est autem alia scientia ad quam hoc per se pertineat. Licet enim nonnulli hoc tribuant dialecticæ, tamen neque in universum dici hoc potest de omnibus entibus rationis, sed ad summum de quibusdam respectibus, qui consequuntur operationes intellectus, nec de eis per se inquiri dialecticus quomodo rationem entis et proprietates ejus participent, sed solum obiter ea attingit, quantum ad explicandas conceptiones intellectus, et denominationes ab eis provenientes necessarium est.

4. Secunda opinio esse potest, objectum hujus scientiæ esse ens reale in tota sua latitudine, ita ut directe non comprehendat entia rationis, quia entitatem et realitatem non habent, complectatur vero non solum entia per se, sed etiam entia per accidens, quia etiam hæc realia sunt, vereque participant rationem entis et passiones ejus; et de his urgentius procedunt rationes factæ in confirmationem superioris opinionis. Et potest confirmari, quia aliquæ scientiæ particulares habent entia per accidens pro objectis; sed objectum hujus scientiæ directe complectitur omnia objecta particularium scientiarum; ergo.

Refutantur duæ primæ opiniones.

5. Hæc vero duæ opiniones manifeste repugnant Aristoteli, 6 *Metaph.* Nam imprimis, quod ad entia per accidens attinet, quatenus talia sunt, sub scientiam cadere non possunt, ut ibidem Aristoteles probat, text. 4; appellatur enim hic ens per accidens, non in ratione effectus, sed in ratione entis, id est, non

quod ex accidente seu contingenter et præter intentionem agentis efficitur, sed quod in se vere unum non est, sed quoddam aggregatum ex multis; de qua distinctione dicemus plura inferius agentes de unitate. Cum ergo hoc ens per accidens non sit unum, sed aggregatio multorum, nec definitionem propriam habere potest, nec passiones reales, quæ de illo demonstrantur, et ideo sub scientiam non cadit. Quod si tale ens consideretur quatenus aliquo modo unum est, ejusque unitas aliquo modo est in re, jam non consideratur tale ens ut omnino per accidens, sed ut aliquo modo comprehensum sub latitudine entis per se, quamvis fortasse in illa imperfectum aliquem gradum teneat; sunt enim varii modi entis per se et per accidens, ut suo loco declarabimus, de unitate tractantes. Propterea enim dixi sermonem esse de ente per accidens, quatenus tale est; nam illud, ut sic, non est ens, sed entia, et ideo directe non comprehenditur sub objecto unius scientiæ, sed plurium, ad quas pertinere possunt entia per se, ex quibus tale ens per accidens constat, ut D. Thom. notavit, dicto lib. 6 *Metaphys.*, lect. 4. Si autem illa unitas non sit in re, sed tantum in apprehensione vel conceptione, tale ens ut sic non vere dicetur reale: unde eadem erit de illo ratio, quæ de cæteris entibus rationis. Hæc autem excluduntur a consideratione directa hujus scientiæ ab eodem Aristotele, libro 6 *Metaphysic.*, in fine, ut ibidem omnes interpretes notarunt. Et ratio est, quia talia neque vere sunt entia, sed fere nomine tantum, neque cum entibus realibus conveniunt in eodem conceptu entis, sed solum per quamdam imperfectam analogiam proportionantatis, ut infra videbimus; objectum autem adæquatum scientiæ requirit unitatem aliquam objectivam.

6. *Entia rationis quare excludantur ab objecto hujus scientiæ.*—Unde non refert quod aliquando Aristoteles analogiam entis declaraverit, prout se extendit ad hæc entia, quia ibi non assignabat hujus scientiæ objectum, sed explicabat vocis significationem ad æquivocationem tollendam. Postea vero in proprio loco docuit, ens non esse objectum secundum totam illam analogiam, quæ magis in unitate vocis quam obiecti consistit. Et propter hoc etiam non est similis ratio de accidentibus realibus; nam illa revera sunt entia, et sub unitate conceptus objectivi entis aliquo modo comprehenduntur, ut postea videbimus. Neque necesse est omnia, quæ aliquo modo con-

siderantur in scientia, directe contineri sub adæquato objecto ejus, nam multa considerantur obiter per quamdam analogiam, seu reductionem, vel ut eorum cognitione objectum ipsum magis illustretur, vel quia, cognitio objecto, per analogiam ad illud cætera cognoscuntur, et fortasse aliter cognosci non possunt. Item proprietates subjecti, quæ de ipso demonstrantur, non est necesse directe contineri sub ipso objecto, saltem secundum omnia quæ includunt. Sic igitur, quamvis hæc scientia multa consideret de entibus rationis, nihilominus merito excluduntur ab objecto per se et directe intento (nisi quis velit de nomine contendere), propter utramque causam dictam. Nam imprimis entia rationis considerantur aliquo modo in hac scientia, non tamen per se, sed propter quamdam proportionalitatem quam habent cum entibus realibus. et ut ab eis distinguantur, et ut melius et clarius concipiatur quid habeat in entibus entitatem et realitatem, quid vero non habeat, nisi solam speciem ejus. Unde (ut sic dicam) magis considerantur hæc rationis entia, ut cognoscantur non esse entia, quam ut eorum scientia vel cognitio acquiratur. Deinde considerantur ad declarandas proprietates entis realis, et objecti hujus scientiæ, quæ a nobis non satis concipiuntur et explicantur, nisi per hujusmodi entia rationis; ita enim agit hæc scientia aliquo modo de genere et specie ad explicandas rerum unitates, et sic de aliis, ut sumitur ex 4 Metaph., c. 1 et 2, et ex lib. 6 et 7, ex discursuque materiæ id magis constabit. Deinde sæpe tractatur de his entibus ratione alicujus realis fundamenti quod habent in rebus, vel certe quia fundamentum ipsum non potest satis cognosci, neque ejus realitas a nobis declarari, nisi prius explicemus quænam denominationes rationis ibi misceantur.

7. *Solvuntur fundamenta præcedentium opinionum.* — Argumenta igitur præcedentium opinionum probant quidem hujusmodi entia considerari in hac scientia, non vero quod sint partes directe contentæ sub objecto ejus. Imo, ut ego existimo, ad nullam scientiam per se et primario pertinent, quia, cum non sint entia, sed potius defectus entium, non sunt per se scibilia, sed quatenus deficient a vera ratione entium, quæ per se consideratur, vel quatenus aliquo modo illam comitari videntur. Priori modo agit Philosophus de cæcitate, et de tenebris ac vacuo, quatenus sunt defectus privationesque visus, lucis, ac realis

loci. Posteriori modo tractant multi de relationibus seu denominationibus rationis. Dialecticus, in quantum ad illum pertinet dirigere et ordinare reales conceptus mentis, a quibus denominationes rationis sumuntur, et in quibus hæc relationes rationis fundantur: a Philosopho vero etiam considerantur, vel considerari possunt, quatenus ipse et per se proprie speculatur operationes intellectus, non solum directas, sed etiam reflexas, et objecta earum. In hac vero scientia considerantur ob rationes jam dictas.

Tertia opinio exponitur.

8. Prætermittis ergo his sententiis, quæ nimium amplificabant hujus scientiæ objectum, sunt plures aliæ, quæ nimium illud coarctant. Tertia itaque opinio, et per extremum opposita, solum supremum ens reale (Deum videlicet) facit objectum hujus scientiæ adæquatum. Hanc opinionem refert Albertus in principio Metaphysicæ, ex Alpharabio, lib. de Divisione scientiarum, potestque tribui Averroi, 4 Physicorum, comment. ult.; reprehendit enim Avicennam, eo quod dixerit, ad primum philosophum pertinere demonstrare primum principium esse: at (objicit Averroes) nulla scientia demonstrat suum objectum esse; Deus autem seu primum principium est objectum totius philosophiæ. Aristoteles etiam, libro 4 Metaphysicæ, in principio, ait hanc scientiam contemplari primam rerum causam, et ideo esse maxime divinam, quare, ut vidimus, *theologiam* illam appellat; theologiam autem nihil aliud est quam scientia de Deo; erit ergo Deus hujus scientiæ objectum; nam ex objecto accipit scientia suam dignitatem et præstantiam, eaque attributa vel nomina, quibus talis dignitas indicatur; sed præstantissimum objectum est Deus; ergo hoc debet esse objectum præstantissimæ ac dignissimæ scientiæ.

9. *Occurritur objectioni.* — Neque satisfaciet, qui respondeat Deum esse præcipuum hujus scientiæ objectum, idque satis esse ad illam scientiæ dignitatem et appellationem, licet objectum adæquatum non sit. Contra hoc enim urgetur argumentum. Primo, quia nobilius et excellentius est habere Deum pro objecto adæquato, quam solum pro principali; est autem hæc scientia nobilissima omnium quæ possunt naturali intellectus lumine acquiri; ergo Deus est adæquatum objectum ejus. Primum antecedens probatur, quia Deus secundum propriam rationem quid no-

bilius est quam esse possit quælibet ratio communis Deo et creaturis, ut per se constat, quia Deus secundum propriam rationem est ens infinite perfectum; omnis autem alia ratio abstractior ex se non dicit, neque requirit infinitam perfectionem; sed illa scientia, quæ habet pro objecto adæquato Deum, immediate et per se primo tendit in ipsum secundum propriam rationem ejus; illa vero scientia, quæ solum respicit Deum ut principale objectum, ad summum potest per se primo versari circa aliquam rationem entis communem Deo et creaturis; ergo illa prior scientia erit longe nobilior, quia nobilitas scientiæ sumitur ex illo objecto, in quod per se primo tendit. Quod etiam potest exemplis declarari et confirmari, quia divinus intellectus nobilissimus omnium est, et ideo solum Deum habet pro adæquato objecto, nihilque aliud attingit, nisi in quantum in ipsomet Deo, seu per ipsum manifestatur. Similiter visio beata nobilior est, habens Deum pro adæquato objecto, quam si immediate attingeret Deum, et aliquid aliud sub aliqua ratione communi. Et denique propter hanc causam theologiam supernaturalis censetur habere pro adæquato objecto solum Deum ut supernaturaliter revelatum; ergo eadem ratione Deus, ut naturali lumine intellectus nostri cognoscibilis, erit adæquatum objectum hujus naturalis theologię. Quin potius argumentari possumus, Deum non posse esse principale objectum hujus scientiæ, si non est adæquatum, quia Deus et creatura non possunt convenire sub aliqua communi ratione objecti scibilibis; ergo, vel Deus dicendus est adæquatum objectum hujus scientiæ, vel omnino excludendus ab objecto illius. Antecedens patet primo, quia Deus est objectum intelligibile longe alterius rationis et eminentioris, quam sit omne objectum creatum, magisque distat Deus ab objecto quovis creato, in abstractione et immaterialitate, quam distent omnia entia creata secundum proprias rationes suas; sed non possunt omnia objecta creata convenire secundum proprias rationes sub uno adæquato objecto hujus scientiæ; ergo multo minus poterunt convenire Deus et alia entia creata. Deinde, quia commune objectum est prius natura iis quæ sub ipso continentur, quia est superius ipsis, et cum eis non convertitur subsistendi consequentia; sed nihil potest esse prius natura Deo; ergo non potest esse objectum principale contentum sub aliquo communi; erit ergo adæquatum.

10. *Solvitur objectio.* — Quod si objicias scientiam hanc non de solo Deo, sed de multis aliis rebus disserere, respondent, alia non tractari in hac scientia per se, seu propter se; sed quatenus ad Dei cognitionem conferre possunt. Et ita Aristoteles in 12 lib. Metaphysicæ concludit scientiam de Deo, omnia vero, quæ in superioribus libris tradit, ad illum ultimum tanquam ad conclusionem præcipue intentam referuntur. Unde D. Thomas, 1. 2, q. 56, articulo secundo, et Cajetanus ibi, dicunt, hanc scientiam versari circa id quod est ultimum respectu totius cognitionis, et judicare de omnibus principiis per resolutionem ad primas causas, quod Cajetanus interpretatur de prima seu altissima causa, quæ eminenter continet primas rationes causandi, quæ et universales sunt, et ad perfectionem simpliciter pertinent, ut sunt finis, efficiens, exemplar; nam materia et forma universales non sunt, et imperfectionem includunt.

Rejicitur tertia opinio.

11. Nihilominus hæc sententia probanda non est; repugnat enim Aristoteli, et reliquis fere philosophis et interpretibus ejus, ut videbimus; repugnat etiam ipsi (ut sic dicam) experientiæ, et doctrinæ, quæ in hac scientia tradi solet, et ad ejus perfectionem et complementum necessaria censetur; nam in ea multa continentur et docentur, quæ per se sunt necessaria ad alias res cognoscendas præter Deum, et ad perfectionem intellectus humani, quatenus in hujusmodi rebus, vel in rationibus ac principiis communibus cognoscendis versari potest, et ad Deum cognoscendum, vel nihil, vel parum conducunt, neque ex modo aut ratione talis scientiæ ad hoc referantur, quidquid sit de intentione scientis. Ratio denique a priori est, quia hæc scientia, cum discursu naturali procedat, non attingit Deum prout in se est, sed quantum ex creaturis manifestari potest lumine naturali intellectus humani; et ideo nulla esse potest scientia naturalis, quæ ipsum attingat, et respiciat ut adæquatum objectum, quia ratio, sub qua attingitur, semper communis est aliis rebus creatis. Unde constat recte dictum esse, tractando fundamentum superioris sententiæ, Deum contineri sub objecto hujus scientiæ ut primum ac præcipuum objectum, non tamen ut adæquatum.

12. Ad instantias vero seu replicas respondetur. Ad primam quidem fatemur esse ma-

gnam excellentiam scientiæ, habere Deum pro objecto, in quod solum per se ac primo tendat, et per illud in reliqua; dicimus tamen hanc perfectionem superare naturales vires ingenii humani, et scientiæ, quæ per illas acquiri potest; et ideo, quamvis hæc scientia sit nobilissima intra suum ordinem, non propterea illi tribuenda est tanta perfectio. Neque in hoc est comparanda cum intellectu divino ac visione beata; imo nec cum theologia supernaturali, quæ sub altiori lumine, et ex altioribus principiis procedit. Quanquam nec de supernaturali theologia constet, solum Deum esse objectum adæquatum illius; multi enim censent non Deum, sed ens revelatum, esse objectum adæquatum illius doctrinæ; quia divina revelatio, quæ est ratio formalis sub qua illius objecti, æque cadere potest in Deum et res alias, quod attinet ad vim et rationem cognoscendi, quamvis in ratione finis et in excellentia rei revelatæ Deus omnia superet, et ideo dici soleat vel principale objectum, vel simpliciter objectum, practice et in ordine ad mores res considerando. Sed de hoc alias.

13. *Deus an cum creaturis in ratione objecti possit convenire.* — Ad ultimum respondetur, non repugnare Deum, ut cognitum per creaturas, convenire cum illis in aliqua ratione communi objecti; nam, licet in suo esse, et secundum se magis distet a creatura qualibet, quam ipsæ inter se, tamen secundum ea quæ de ipso manifestari possunt scientia naturali, et juxta rationem et modum quo manifestari possunt ex creaturis, major proportio et convenientia inveniri potest inter Deum et creaturas, quam inter aliquas creaturas inter se. Neque ad hujusmodi objectum adæquatum constituendum, quod Deum sub se comprehendat, necesse est dari aliquid, vel aliquam rationem entis, quæ sit prior natura Deo, sed satis est ut detur secundum abstractionem vel considerationem intellectus, quod non repugnat, ut infra ostendemus, tractando de conceptu entis. Sicut enim intelligi potest convenientia aliqua vel similitudo imperfecta inter Deum et creaturas in ratione entis, substantiæ, vel spiritus, ita possunt dari aliqui conceptus secundum rationem priores Deo in universalitate prædicationis; hæc autem non est prioritas naturæ, nec ratione causalitatis, ut per se constat, nec ratione independentiæ seu prioritatis in subsistendo; nam omnis ratio, quantumvis abstrahatur, communis Deo et creaturis, ita comparatur ad Deum, ut existe-

re non possit in rerum natura, nisi in ipsomet Deo, vel dependenter a Deo, et ideo non potest esse prior natura ipsomet Deo.

Refutatur quarta opinio.

14. *Aristotelis duo testimonia pro hac sententia afferuntur.* — Atque ex dictis contra præcedentem sententiam facile excluduntur duæ aliæ parum certe probabiles. Quarta ergo opinio sit, substantiam, aut ens immateriale, prout in se includit solum Deum et intelligentias, esse adæquatum objectum hujus scientiæ. Quæ opinio solet tribui Commentatori, 1 Physic., comment. ultim. Sed ibi solum dicit, intelligentias per se pertinere ad objectum hujus scientiæ, non vero esse adæquatum objectum. Potest autem hæc opinio suaderi ex discursu seu partitione scientiarum; ommissis enim scientiis rationalibus, quæ potius sunt artes quædam, et de vocibus seu conceptibus tractant, et scientiis mathematicis quæ non agunt de substantia, sed de sola quantitate, inter scientias, quæ agunt de substantiis, philosophia tractat de omnibus substantiis generalibus et corruptibilibus, et de substantiis etiam corporeis incorruptibilibus, et de substantia etiam composita ex materia, et immortali forma, qualis est homo, et de ipsa etiam forma immateriali, anima scilicet rationali, ac denique de quinque gradibus seu ordinibus materialium substantiarum, scilicet simplicium corporum, mistorum inanimatorum, vegetabilium tantum, sentientium tantum, et rationalium, et de omnibus proprietatibus eorum. Nihil ergo sciendum superest in rebus præter immateriales substantias; illæ ergo complent objectum adæquatum hujus scientiæ. Qui totus discursus primo confirmari potest duplici testimonio Aristotelis. Unum est 4 Metaphys., text. 4, ubi dicit, tot esse partes philosophiæ quot substantiæ. Unde, sicut duplex est substantia, materialis scilicet et immaterialis, ita duplex est scientia, quæ de substantiis philosophatur; unde concludit, illam esse primam philosophiam, quæ primam substantiam, id est, immaterialem contemplatur. Alterum testimonium est 6 Metaph., t. 3, ubi Aristoteles ait, si non essent substantiæ secundum esse abstrahentes a materia, naturalem philosophiam fore primam, neque præter illam fore aliam scientiam necessariam; ergo tota ratio objectiva hujus scientiæ, quæ illam suo modo constituit, et ab aliis distinguit, est substantia immaterialis; hæc ergo est adæquatum ob-

jectum ejus. Secundo confirmatur, quia communiter distinguuntur philosophia naturalis, mathematica et metaphysica, ex abstractione objectorum; nam physica considerat res materia sensibili constantes; mathematica abstrahit ab illa materia secundum rationem, non autem secundum esse, et ideo dicitur non abstrahere a materia intelligibili; metaphysica vero abstrahit a materia, tam sensibili quam ab intelligibili, non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse; sed sola substantia immaterialis abstrahit a materia secundum esse; ergo illa est objectum adæquatum hujus scientiæ.

15. Hæc vero sententia, ut dixi, non habet majorem probabilitatem quam præcedens; unde nullus est gravis auctor qui illam defendat, nam in toto discursu facto diminute procedit. Probat quidem recte ille discursus substantias immateriales maxime pertinere ad objectum hujus scientiæ. Probat etiam, ex rebus subsistentibus in rerum natura nullas alias cadere per se et secundum proprias rationes sub objectum hujus scientiæ præter substantias immateriales, ut paulo inferius contra Ægidium dicemus. Non tamen probat, nec recte concludit, substantiam immaterialem, ut sic, esse objectum adæquatum hujus scientiæ, quia in ipsa immateriali substantia considerari possunt aliæ rationes, seu conceptus objectivi universaliores et communiores, de quibus secundum adæquatam rationem potest aliqua scientia tradi, nam his rationibus respondent propria principia et proprietates; nulla autem alia scientia præter metaphysicam has rationes contemplatur; igitur adæquatum metaphysicæ objectum sub aliqua universaliori ratione designandum est. Quamvis ergo discursui et inductioni factæ concedamus, omnes res materiales, secundum eas rationes, in quibus cum immaterialibus non conveniunt, sufficienter sciri per alias scientias a metaphysica distinctas, non recte concluditur, immaterialem substantiam, ut sic, esse objectum hujus scientiæ adæquatum, quia adhuc supersunt rationes utrisque rebus seu substantiis communes, in quibus propriæ demonstrationes fieri possunt.

16. *Aristotelis testimonia pro præcedente opinione allata exponuntur.* — Quid sit abstrahere a materia secundum esse. — Et ideo ex testimoniis etiam Aristotelis nihil in contrarium colligi potest; ipse enim, ut statim videbimus, sæpe assignat huic scientiæ universalius objectum quam sit substantia im-

materialis. In priori autem loco citato solum dicit, substantias materiales et immateriales secundum proprias rationes suas ad diversas scientias pertinere, et eam scientiam, quæ substantias immateriales contemplatur, priorem esse natura et dignitate; utrumque autem verissimum est, etiamsi substantia immaterialis, ut sic, non sit adæquatum objectum talis scientiæ, sed aliquo modo proprium, in quantum a sola hac scientia consideratur, tam secundum immediatam rationem suam, quam secundum omnem rationem superiorem in illa inclusam, atque etiam secundum omnem rationem inferiorem seu partem subjectivam, quæ sub tali ratione considerari possit. In posteriori autem loco conditionalis illa (*Si non esset alia substantia superior præter materialis, naturalis philosophia esset prima, neque esset alia scientia necessaria*) verissima est, non quia substantia immaterialis sit adæquatum objectum primæ philosophiæ, sed quia, hac substantia ablata, auferretur tam proprium quam adæquatum objectum primæ philosophiæ, quia non solum auferretur immaterialis substantia, sed etiam omnes actiones entis vel substantiæ communes rebus immaterialibus et materialibus, et data illa hypothesi, sicut nulla essent entia immaterialia, ita nullæ etiam essent rationes entium abstrahentes a materia secundum esse, et ideo non esset necessaria alia scientia distincta. Ex quo etiam constat, secundam confirmationem non recte concludere, quia non solum substantia immaterialis ut sic, sed etiam omnis ratio entis abstractior vel superior illa, abstrahit a materia sensibili et intelligibili secundum esse; nihil enim aliud est abstrahere a materia secundum esse, quam quod possit in rerum natura vere ac realiter existere absque materia; hoc autem verum est non tantum de substantia immateriali ut sic, sed etiam de quacunque ratione superiori, quæ cum sufficienter existere possit in substantia ipsa immateriali, constat posse etiam in rebus existere sine materia.

17. Dices, esto hoc verum sit, diverso tamen modo convenire hoc abstractionis genus substantiæ immateriali ut sic, et rationibus superioribus; nam substantiæ seu enti immateriali convenit per se, positive ac necessario, quia nec communis ratio immaterialis substantiæ, neque aliquid sub illa contentum potest in materia existere; at vero rationes communiores, ut sunt ratio entis, substantiæ, accidentis, et similes, solum permissive (ut